

„ÎMPĂRĂȚIA MEA NU ESTE DIN LUMEA ACEASTA”. VALOAREA VIEȚII DIN PERSPECTIVA CETĂȚENIEI SPIRITUALE

Diac. Lect. univ. dr. Răzvan BRUDIU

*Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Romania
razvanbrudiu@yahoo.com*

Std. Răzvan-Petru MIRCEA

*Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Romania
mircearazvan@gmail.com*

ABSTRACT: My Kingdom is not of this World. The Value of Life from the Perspective of Spiritual Citizenship.

In the present study we sought to analyze the relationship between Church and State from a historical and biblical point of view, having a missionary and theological perspective, in a short but focused form, easy to read even for the public that is less familiar with theology. Our efforts consist in trying to outline in a few pages an objective analysis of this relationship, starting from Christ's statement: "My kingdom is not of this world" (John 18:36), and going through the entirety of Christian history, up to the present day, referring especially to the significant events that irreversibly influenced both the life of the Church and that of the State. Apart from the theological concepts evoked, and through which we tried to provide a clear explanation of how the Church approached this relationship over time, we also referred to certain scriptural texts, interpreted from an Orthodox perspective, which have the role to provide a deep, theological understanding of Jesus' attitude towards this relationship. We also used details and historical data, which give accuracy to the text, and which, at the same time, help us to understand the context of the pronouncement of certain decisions and to notice the factors that contributed to their taking, irreversibly influencing the Church-State relationship.

Keywords: *Kingdom of heaven, The value of freedom, Christianity, Byzantium, State, Church, Orthodoxy.*

Evangheliștii sinoptici menționează episodul ispitirii, poate cel mai misterios dintre cele redată de Evanghelie. Înainte de a-și începe lucrarea misionară, după momentul Teofaniei de la Botez, Iisus este dus de către Duhul Sfânt în pustie și supus ispitirii timp de șase săptămâni. Evangheliștii, rezumând dialogul dintre Satana și Hristos, relatează trei propuneri pe care diavolul I le face lui Iisus. Ne vom concentra asupra uneia dintre acestea, și anume cea în care Iisus primește oferta tentantă din partea Satanei, propunându-I-se să stăpânească peste toate împărățiile lumii acesteia. Putem crede că aceste împărății erau cât se poate de reale, fiind nevoie ca Iisus să fie dus pe un munte înalt, ca să poată vedea toată slava lor. Însă, de ce autorul acestei oferte este însuși diavolul, ne lămurește evanghelistul Luca: „Și suindu-L diavolul pe un munte înalt, I-a arătat într-o clipă toate împărățiile lumii. Și I-a zis diavolul: Ție îți voi da toată stăpânirea aceasta și strălucirea lor, căci mi-a fost dată mie și eu o dau cui voiesc” (Lc 4, 5-6). Așadar, textul lucanic ne ajută să înțelegem foarte clar că stăpânul împărățiilor lumii acesteia este însuși Satana, care, zice el, primește domnia acestora într-un timp anterior, necunoscut nouă.

Mult mai interesant este, însă, răspunsul Mântuitorului: „Mergi înapoia Mea, satano, căci scris este: «Domnului Dumnezeuului tău să te închini și numai Lui Unuia să-I slujești»” (Lc 4, 8). Avem deci, o împărăție reală, localizată în această lume materială, văzută, stăpânită de Satana, și o Împărăție a cerurilor (Mt 10, 5-7), nevăzută, Împărăția lui Dumnezeu (In 3, 3), care intră în contradicție cu cea a lumii acesteia, căci mesajul lui Hristos poate fi interpretat astfel: nu poți sluji și lumii acesteia și Dumnezeuului Celui adevărat. La această împărăție Mântuitorul va face trimitere în repetate rânduri în Evanghelii, concentrând mesajul propovăduirii Sale asupra acestei împărății. În timpul Pătimirilor Sale, întrebat fiind de Pilat în urma procesului intentat de farisei împotriva Lui cu acuza că Se proclamă împărat, „Iisus răspunde: Împărăția Mea nu este din lumea aceasta”. Pilat nu reacționează la acest misterios limbaj, nu întreabă nici de unde vine această împărăție, nici în ce constă ea. Repetând întrebarea inițială: Tu ești împăratul iudeilor? (In 18, 33), Pilat insistă ca Iisus să recunoască, de fapt, că se consideră împărat, dar calitatea împărătească nu este precizată¹. Arhieriei prezintă vinovăția lui Iisus ca fiind de natură politică, aceea de revoltă și uzurpare.

1 Xavier Léon-Dufour, *Lettura dell'evangelo secondo Giovanni*, traduzione dal francese di Antonio Girlanda e Francesca Moscatelli, Milano, Edizioni San Paolo, 2007, pp. 1063-1064.

În viziunea lui P. Guran, sunt două componente circumstanțiale de timp și de loc care anulează negația aparentă din „acum împărăția mea nu este de aici”, dar care, deschid spre două ipoteze afirmative: acum împărăția mea este acolo, adică în ceruri sau atunci (un viitor eshatologic, milenarist sau poate istoric?) împărăția mea va fi aici, adică și în istorie. Distincția dintre cele două împărății este introdusă astfel încât ele nu pot intra în coliziune directă în circumstanța puterii lui Pilat asupra Iudeii, dar nu e nici absolută, nici definitivă. Fraza de debut a kerygmei, „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția cerurilor”, anunță, dimpotrivă, competiția fundamentală dintre cele două împărății². Un împărat care moare pe cruce pentru sușii săi trebuie să fie împăratul unei împărății foarte ciudate. Doar cei care profund înțeleg paradoxul crucii pot pricepe complet semnificația afirmației lui Iisus: „Împărăția Mea nu este din lumea aceasta”³.

Sfântul Ioan Botezătorul, pregătind calea lui Hristos, refuză orice fel de implicare în aparatul social al vremii sale, producând astfel un soi de rumoare în rândul fariseilor și al saducheilor. De ce? Pentru că mulți dintre evrei având cunoștința de biruința pe care le-o oferise Iahve cu veacuri înainte, așteptau restaurarea lui Israel, iar cel mai promițător scenariu era ca Dumnezeu să le trimită un nou Moise, un mesia pământesc care să îi conducă într-un nou exod; așadar, un mesia politic, în antiteză cu cel pe care îl propovăduia Ioan. Cu trecerea timpului creștinismul va fi contaminat de această convingere, care va căpăta rădăcini tot mai adânci.

Împărăția lui Dumnezeu și valoarea cetățeniei spirituale

Iisus Hristos Își face apariția într-o lume în care pare că mocnește o criză socială. Avem centrul vieții iudaice, Ierusalimul, loc cu o puternică încărcătură religioasă, un loc sfânt, de o deosebită semnificație în inima evreilor, fiindcă cetatea le reamintea israeliților planul și făgăduința Domnului cu ei, identitatea lor fiind definită de acest oraș. Tot în Ierusalim se afla și Templul lui Solomon, în cadrul căruia își desfășurau activitatea și membrii Sanhedrinului, marele tribunal iudaic, corp legislativ religios, care în vremea stăpânirii romane își sporește puterea, depășind sfera religiosului și că-

2 Petre Guran, *Teocrația* (I), în *Dilema Veche*, 667/2016. Disponibil și în varianta online <https://dilemaveche.ro/sectiune/societate/din-polul-plus/teocrația-i-620250.html>.

3 Dietrich Bonhoeffer, *God Is on the Cross: Reflections on Lent and Easter*, Louisville, KY: Westminster John Knox, 2012, p. 69.

pătând chiar libertatea de a hotărî și asupra unor drepturi civile. Fariseii și saducheii luptau pentru o influență cât mai mare în cadrul acestui tribunal, fiind într-o postură în care erau nevoiți să caute modalități de colaborare cu stăpânirea romană.

În opoziție se aflau satele evreiești, – loc de unde provine și Iisus – care manifestau o atitudine sceptică și care adoptau, de obicei, o poziție antiromană, având parcă o intuiție naturală care îi făcea să resimtă primejdia ce îi paște atunci când o stăpânire puternică, stabilă din punct de vedere legislativ, ademenește religia sau pe liderii ei. Așadar, politicienii din vremea lui Hristos (fariseii și saducheii) nu erau deloc diferiți de cei din oricare altă epocă, fiind prea puțin sau deloc preocupați de reformele sociale și absolut dezinteresați de tot ceea ce nu folosea propriilor lor interese. Perverșiți de pofta pentru putere, au devenit supușii altui stăpân, fiind forțați să se manifeste nu din dragoste, ci din interes, acționând uneori împotriva acelorora pe care trebuia să-i slujească. Împărțind puterea cu cei care conduc, ispițiți fiind de puterea efemeră pe care o oferă lumea aceasta, fariseii și saducheii fragilizază într-atât de mult credința israeliților, încât evreii, văzând ipocrizia de care erau capabili, se păgubesc profund spiritual.

Într-o lume pe care o resimte ca fiind vlăguită din punct de vedere moral, Iisus nu-Și concentrează mesajul împotriva stăpânitorilor romani: „Dați Cezarului cele ale Cezarului, iar lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu” (Mc 12, 17). Iisus face o distincție netă între Împărăția cerurilor și cea a cezarului, misiunea Lui având ca scop investirea Împărăției lui Dumnezeu, fără însă să manifeste vreun interes sau vreo implicare în cea a cezarului. Nici asupra guvernării lui Irod nu protestează Hristos, ci critica lui se revărsă asupra fariseilor, muștrându-i cu fiecare ocazie pe cei pe care îi considera vinovați de decăderea morală a poporului lui Dumnezeu. Hristos sancționează ipocrizia fariseilor, dobândită cu certitudine, mai ales, pe filieră politică, denunțând astfel ca falimentară spiritual adeziunea la aparatul politic și chiar social. Dinamica discursului lui Hristos are ca scop desființarea competiției a cărei sursă este ierarhia, suprimând astfel modul mimetic de manifestare.

Hristos apare, așadar, nu ca un revoluționar, gata oricând să-i provoace pe romani și să scoată prin forță Israelul de sub stăpânirea lor, așa cum și-ar fi dorit poporul și liderii săi, ci ca un Mesia dispus oricând a Se jertfi pentru a restaura Israelul dintr-o perspectivă spirituală. În discursul Său nu există nicio urmă de iz politic, iar învățăturile Sale au un caracter

personal. El se adresează spiritului, disprețuind chiar folosirea forței materiale, impunând aceleași practici celui sărac ca și celui bogat, obligând la aceeași sobrietate pe cel puternic și pe cel slab, unind, toate clasele societății la picioarele aceluiași altar⁴, care devine inima omului, cerând ca sacrificiul suprem să fie dragostea.

Iisus sfârșește prin a fi condamnat mișelește, ca urmare a unei trădări, dar și ca urmare a intrigilor pe care fariseii le țes împotriva Lui, reușind să-l constrângă până și pe guvernatorul roman. Este adevărat faptul că Iuda Îl vinde pe Hristos pentru bani⁵, însă scopul acestei tranzacții avea puternice conotații politice. Hristos desăvârșește, așadar, lucrarea primită de la Tatăl, încununând discursul propovăduirii Sale cu Jertfa Sa pe cruce. Într-un mod nedemn, plin de umilință, arătând astfel modul prin care se câștigă ceea ce ne-a vestit – Împărăția cerurilor. Hristos lasă, totodată, un testament care se opune prin fiecare capitol acestei lumi brăzdate de porniri josnice, care urmărește doar realizarea intereselor sale mizere și care caută mereu evidența în lucrarea dumnezeiască, neînțelegând că orbirea nu este o boală de natură trupească, ci un păcat lăuntric. Critica lui Iisus va rămâne actuală, când mai târziu în istorie, paradigma fariselor se va metamorfoza în cadrul Bisericii creștine, iar discursul Său va influența chiar și viața politică a imperiilor.

Res publica Christiana

Credința creștină, în calitate de moștenitoare a Învierii lui Hristos, anunța sfârșitul religiei, pentru că El Însuși este Răspunsul la toate religiile, la foa-

4 Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, traducere din limba franceză de Magdalena Boiangiu, Beatrice Staicu, Claudia Dumitriu, București, Editura Humanitas, 2017, p. 359.

5 În viziunea părintelui Savatie Baștovoii, Iuda credea că face un „gheșeft” pe prostia arhierilor și cărturarilor. El era sigur că Hristos nu putea fi prins, deoarece cu alt prilej când evreii au luat pietre să-L omoare, El a dispărut. Pe parcursul celor mai bine de trei ani de activitate misionară, Iuda a fost prezent la toate minunile săvârșite de Hristos, astfel încât nu avea nicio îndoială că Hristos nu Se va lăsa prins, deoarece avea o misiune de împlinit. Planul lui Iuda era de a lua banii, și nicidecum de a răsturna planul de mântuire al lumii. În mintea sa, Iuda făcea o tranzacție, o afacere, având gândul comerciantului șmecher care vinde ceva conform unei înțelegeri, ascunzând detaliul esențial, și anume acela că plătitorul nu va avea parte de serviciul pentru care a plătit. Pentru detalii, vezi Savatie Baștovoii, *Lumina celuiilalt*, București, Editura Cathisma, 2021, pp. 79-82.

mea omului de Dumnezeu, pentru că în El viața pe care omul o pierduse, o redobândește⁶. Apostolii, trimiși de Iisus să vestească faptul că Împărăția cerurilor este aproape, nu aveau nici măcar traistă. N-aveau nevoie nici de aur, nici de argint, ci le era de-ajuns, fiind înveșmântați în Duhul Sfânt, să poarte bucuria Evangheliei lui Iisus în inimile lor. Astfel, au fost capabili să trezească spiritual un număr mare de oameni, efect care a influențat destinul comunității și chiar al lumii, propunând sfințenia ca mod de anticipare a Împărăției cerești. Atitudinea primelor generații de creștini față de ordinea politică a vremii era influențată de convingerea că Împărăția cerurilor este aproape. Așadar, din perspectiva lor, ordinea politică era un aspect lipsit de importanță în ecuația mântuirii, aceștia asumându-și vulnerabilitatea, cerând din partea statului doar toleranță și protecție, nicidecum autoritate, care nu că le-ar fi părut utopică, ci doar irelevantă în procesul mântuirii.

Dacă secolele al II-lea și al III-lea au constituit adolescența Bisericii Creștine, învățând să reacționeze față de schimbări, contestații intelectuale și de opresiune politică, atunci secolul al IV-lea poate fi numit ca fiind perioada maturizării Bisericii, deoarece, odată stabilită constituția ei fundamentală internațională, se arată în forma ei caracteristică cea mai clasică și mai solidă. Perioada respectivă de pace și viață intelectuală bogată a fost de multe ori numită *Pax Constantiniana*⁷. Istoria va face cunoștință cu persoana împăratului Constantin cel Mare, iar creștinismul va experimenta, datorită lui, una din cele mai înfloritoare perioade ale sale. În timpul domniei sale, creștinismul a pășit pentru prima dată pe terenul stabil al recunoașterii oficiale⁸. Datorită acestui fapt, încercarea Bisericii de a transfigura lumea capătă de acum o nouă dimensiune: una concretă, istorică.

După anul 324, odată cu înfrângerea lui Liciniu, împăratul Constantin devine conducător unic al Imperiului Roman și începe să dezvolte o politică administrativă deschisă în favoarea creștinilor. A pus la dispoziția Bisericii clădiri grandioase, a construit un număr mare de noi sanctuare creștine, i-a avansat pe curtenii creștini, luându-și episcopi învățați drept

6 Alexander Schemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, trad. Aurel Jivi, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 20.

7 John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit*, traducere din limba engleză de Mihai Moroiu, București, Baroque Books & Arts, 2020, pp. 94-95.

8 A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere și note de Ionuț Alexandru Tudorie, Vasile Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 89.

consilieri sau sfătuitori apropiați (papi de la Roma și Alexandria, Eusebiu de Cezareea, Eusebiu al Nicomidiei și Osie al Cordobei), a abolit crucificarea ca pedeapsă legală potrivit legii romane și a adoptat alte măsuri, sub influența Bisericii⁹.

Creștinismul, cucerit și fermecat acum de ideea de autoritate și bucurându-se de prosperitatea materială pe care i-o oferea acest prim contact cu Statul, se lasă sedus ca o tânără inocentă, fără să ia seamă de consecințele pe care le-ar putea suferi mai târziu. Putem afirma că, din punct de vedere misionar, respectivul moment marchează începutul secularizării Bisericii. Creștinii, renunțând să mai fie slujitorii săraci și făcători de pace ai lui Dumnezeu, devin complicii statului, care va folosi mereu creștinismul de acum înainte ca garant al agendei sale politice. Ar fi inutil să ne întrebăm dacă „Biserica și-ar fi dobândit victoria și fără Constantin. Un Constantin sau altul și-ar fi făcut oricum apariția pe scenă”¹⁰. Impactul internațional s-a datorat însă, în primul rând, ridicării episcopilor la rangul de magistrați paraleli, ducând la deschiderea sistemului de justiție față de clasele mai sărace. Episcopii s-au transformat astfel în personalități cu putere legală, și nu simpli lideri ai unui cult obișnuit. Adunările episcopale emiteau legi (canoane) la fel ca Senatul, iar, odată cu ascensiunea unui împărat favorabil creștinilor, canoanele episcopale au primit curând statut legal, la fel cum deciziile din poziția de magistrați ale episcopilor aveau putere de lege¹¹.

Constantin cel Mare a avut un profil de lider care fie stârnea supușilor săi un devotament nemăsurat, fie o ură amară. Privind cu onestitate, nu putem vedea domnia lui Constantin ca pe un dezastru total (așa cum o prezintă Zosimus, un oficial obscur și martor al tranziției de la Imperiul Roman spre Bizanț), dar nici ca pe un început al unei epoci de aur (așa cum o prezintă uneori episcopul Eusebiu de Cezareea în scrierile sale), ci mai degrabă ca pe un proces de transformare într-o perioadă când imperiul se adapta la lumea nouă și plină de pericole din jur. Putem afirma însă, că, începând cu domnia lui Constantin, se pot distinge toate elementele caracteristice ale civilizației bizantine: o nouă capitală monumentală și invincibilă, Constantinopolul – Noua Romă; o religie dominantă, creștinismul; o teorie politică preamărind, dar punând sub constrângere, funcția împăra-

9 John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit...*, pp. 99-100.

10 A.A. Vasilev, *Istoria Imperiului Bizantin...*, p. 92.

11 John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit...*, p. 100.

tului; admirația față de spiritualitatea ascetică și abordarea amenințării de la hotare cu mijloace dincolo de cele pur militare¹².

Cert este, însă, faptul că preoțimea creștină se bucură din acest moment de anumite avantaje. De asemenea, tot acum are loc o schimbare esențială, care se va dovedi de o importanță aparte în dezvoltarea ulterioară a organismului Bisericii. Este vorba despre modul în care comunitatea creștină îl percepea pe episcop. Rolul episcopilor în Biserică este de acum influențat de anumite decizii ale Împăratului. Deși, la început, episcopul era *primus inter pares*, acesta devine acum o autoritate în Biserică, ridicându-se deasupra celorlalți. Tribunalele episcopale primesc privilegiile foarte importante. Toate aceste privilegii judiciare au mărit autoritatea episcopilor în societate, însă, respectivele îndatoriri suplimentare au făcut și să apară mult prea multe interese de ordin lumesc în viața lor¹³.

Biserica, atât în provinciile apusene, cât și în cele de răsărit, se afla din cauza persecuțiilor într-o stare avansată de răvășeală și haos. Aceasta trebuia să se ocupe de devieri, trădări, cereri de reconciliere și de dreaptă pedepsire a trădătorilor, iar o mulțime de facțiuni divizate căutau îndreptarea răului făcut. Împăratul Constantin cel Mare a pus presiunea pe creștini (chemându-i pe episcopii din marile orașe să preia conducerea) să se organizeze și să-și rezolve conflictele (criza donatistă din nordul Africii și erezia lui Arie). Constantin avea nevoie de Biserică pentru a stabili un nou set de principii organizate în jurul monoteismului, care să ofere o nouă viziune pentru o nouă epocă. Criza provocată de preotul alexandrin Arie l-a iritat intens pe împărat, astfel că acesta, plănuind să sărbătorească cei douăzeci de ani de domnie, leagă de acest eveniment o întrunire internațională a episcopilor pentru prima oară în istoria creștină. Acum ia naștere noțiunea de Sinod Ecumenic, adică un consiliu de episcopi supraprovincial ca dimensiuni și sferă de acțiune care este văzut ca reuniune determinantă a celor mai de seamă păstori și intelectuali ai lumii creștine. Episcopilor li s-a permis să cântărească și să ia deciziile, iar oficialii au avut ocazia să publice decretul și chiar să le și aplice, în oarecare măsură, dar nu să le formuleze. O neînțelegere între un episcop și un preot din Egipt s-a transformat acum într-o preocupare a întregii lumi creștine. Micile strigăte din

12 Jonathan Harris, *Bizanț. O lume pierdută*, traducere din limba engleză de Mihai Moroiu, București, Baroque Books & Arts, 2016, pp. 24-25.

13 A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin...*, p. 98.

vremurile trecute s-au metamorfozat în emisiuni difuzate cu sonorul la maximum¹⁴.

Bizanțul a fost un imperiu longeviv, depășind pragul unui mileniu. În viziunea lui Jonathan Harris sunt cel puțin patru argumente pentru a demonstra cum a fost posibil acest lucru: 1) creștinismul a impus în Bizanț modelul unei combinații de autoritate politică și religioasă a unui șef unic al statului, ceea ce a întărit stabilitatea politică; 2) respectiva autoritate își invita supușii să-și exprime consimțământul pentru fiecare nou conducător, oferindu-le o relație surprinzător de directă cu el; 3) autoritatea punea la dispoziție servicii publice care satisfăceau în bună măsură nevoile esențiale ale cetățenilor și promova un ethos spiritual care le captiva inimile și mințile; 4) a dezvoltat o nouă formă de artă și de arhitectură care încerca să exprime vizual imaterialul și spiritualul¹⁵. Putem bănuși, deci, că „acordându-le atât de multe privilegii, împăratul aspira la o influență cât mai puternică în cadrul Bisericii, dovedindu-se uneori chiar factor ultim de decizie în problemele acesteia. Acesta este momentul în care Biserica face anumite concesii, dovedindu-se dispusă să caute modalități și forme prin care colaborarea cu statul să fie eficientă”¹⁶. Nu discutăm aici perioada ulterioară domniei lui Constantin cel Mare, dar cu certitudine ne-ar trebui mult prea multe pagini pentru a demonstra influența pe care politica imperială a exercitat-o asupra evoluției structurii Bisericii și influența pe care a exercitat-o în cadrul anumitor sinoade ecumenice, care aveau ca scop stabilirea și formularea doctrinei.

În 527 d. Hr, o altă figură importantă, și anume basileul bizantin Iustinian, urcă pe tron cu idealurile unui împărat deopotrivă roman și creștin¹⁷. Conștient pe deplin de faptul că „Biserica ar putea sluji ca armă puternică în mâinile Statului, el s-a folosit de toate mijloacele pentru a și-o subordona. [...] Orice orientare religioasă a împăratului trebuia adoptată și de supușii săi. Împăratul avea dreptul să rânduiască viața clerului, să facă numiri în posturile bisericesti cele mai înalte potrivit judecății sale, să se prezinte ca mediator și judecător în treburile

14 John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit...*, pp. 100-103.

15 Jonathan Harris, *Bizanț. O lume pierdută...*, p. 38.

16 Olivier Clément, *Văitorul Bisericii*, traducere de Vasile Manea și Ciprian Vidican, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2014, p. 32.

17 A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin...*, p. 167.

clerului”¹⁸. Împăratul lua parte și la dezbaterile care încercau să rezolve disputele doctrinare, impunând decizii definitive în chestiunile controversate de doctrină. Această politică „de amestec a puterii seculare în chestiunile religioase și bisericești, pătrunzând în cele mai adânci regiuni ale convingerilor religioase personale ale indivizilor, este cunoscută în istorie sub numele de cezaropapism, iar Iustinian poate fi considerat unul dintre reprezentanții cei mai tipici ai tendinței cezaropapiste”¹⁹. Așadar, „clerul nu mai reprezintă capul unității văzute a trupului credincioșilor «după icoana și în locul» lui Hristos, ci este integrat în ierarhia lumească, în ierarhia profesională a vieții publice, «după icoana» demnitarilor lumești. Episcopii și preoții, din chezași ai adunării euharistice, se transformă în arhieri și preoți ai religiei de stat”²⁰. În Biserica primară treptele preoției corespundeau treptelor vieții duhovnicești. Dionisie Areopagitul afirmă că diaconul corespunde treptei curățirii, preotul treptei luminării, iar episcopul treptei îndumnezeirii. Acest lucru reiese și din practica Bisericii, conform căreia un creștin nou-botezat nu trebuia să fie făcut cleric: „Se cade episcopului să fie nu de curând botezat, ca nu umflându-se, în osânda diavolului să cadă” (I Tim 3, 6). Din textul de față, în care Sfântul Apostol Pavel îi dă poruncă episcopului Timotei, rezultă că nu hirotonia îl face luminat, ci pentru că este luminat, îl hirotominim²¹. Așadar, hirotonia este consecința, nu cauza luminării.

Evoluția istorică a concepțiilor pe care le avem noi astăzi despre episcop arată că acesta a devenit un administrator al Bisericii. În primele veacuri creștine, episcopul slujea duminică de duminică, îi învăța pe oameni și supraveghea întreaga cateheză și lucrare a Bisericii, pe când astăzi, episcopul prezidează slujba. Din nefericire, viața liturgică a Bisericii astăzi nu mai are nicio legătură cu tămăduirea omului, din punctul de vedere al curățirii și al luminării. Am ajuns în punctul în care conservăm ermetic niște texte liturgice, sau promitem, amenințăm, tuturor următoarea sintagmă: dacă veniți la biserică, o să ajungeți în rai; dacă nu veniți, veți ajunge

18 A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin...*, p. 179.

19 A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin...*, p. 179.

20 Christos Yannaras, *Adevărul și unitatea Bisericii*, traducere din limba greacă de ierom. Ignatie Trif și Uliniuc Ionuț Dumitru, București, Editura Sophia, 2009, p. 108.

21 Ierótheos, mitropolitul Nafpktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești după învățăturile prin viu grai ale părintelui Ioannis Romanidis*, traducere din limba greacă de Tatiana Petrache și mănăstirea Diaconești, Iași, Editura Doxologia, 2017, pp. 445-447.

în iad. Așadar, o episcopie are succes dacă ierarhul și clericii cunosc metoda terapeutică, adică dacă ei înșiși urmează calea de sfințire. Dacă un episcop ajunge el însuși un sfânt, și clericii lui ajung sfinți, și o mare parte din poporul încredințat va ajunge astfel, iar dacă episcopul nu ajunge la starea de sfințenie, nici clericii și nici poporul sau turma încredințată nu ajung la îndumnezeire. Din punct de vedere pastoral și misionar, și după criteriile învățaturii ortodoxe de credință, acest lucru înseamnă un imens eșec²².

Geneza Catolicismului

Încoronarea lui Carol cel Mare nu este numai evenimentul central al Evului Mediu, ci și unul dintre puținele evenimente despre care, luate izolat, se poate spune că, dacă nu s-ar fi petrecut, istoria lumii ar fi fost diferită²³. Deși împărații romani încercau să mențină vie ideea unui imperiu roman unic, prăbușirea Romei din secolul al V-lea va crea un abis tot mai adânc între Apus și Răsărit, așa încât începând cu secolul al VIII-lea vorbim deja de două lumi diferite. Structura etnografică diferită, separația lingvistică și exprimările culturale diferite vor crea două imperii distincte. Totuși, în vidul politic existent în secolele anterioare încoronării lui Carol cel Mare, Biserica a fost cea care a păstrat modul de organizare provincial roman. În această perioadă, definită prin incertitudini juridice și administrative, Biserica a fost privită ca fiind singurul garant al ordinii sociale/statale. Abilitățile de care dă dovadă Biserica în această perioadă vor pune bazele a ceea ce astăzi cunoaștem sub numele de Statele Papale. Papa, știind că bazileul nu mai era atât de puternic încât să poată apăra Roma, se reorientează. Astfel, noul papă, Leon al III-lea, ales în 795, comandă pentru sala de recepții a palatului Lateran un imens mozaic în care Sfântul Apostol Petru apărea oferindu-i papei *pallium-ul*, iar lui Carol cel Mare stindardul. Evident, simbolistica era ușor de descifrat: Carol cel Mare trebuia să poarte titlul de împărat. Însă, o întrebare justă ar fi: cine se folosea de cine? Este adevărat că împăratul era înconjurat de multe figuri clericale, care ocupau posturi de consilieri sau de *missi dominici*. Împăratul și-a revendicat și dreptul de a numi episcopii, care deveneau, din nou, agenți ai puterii politice. Tot acum s-a înființat și instituția protectorului. Împăratul le-a oferit și suport

22 Ierótheos, mitropolitul Nafpktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești...*, pp. 450-455.

23 James Bryce, *The Holy Roman Empire*, Acheron Press, 2018, p. 50.

financiar, impunând o taxă care prevedea ca a zecea parte din recoltă, de pe toate proprietățile funciare, să fie destinată Bisericii²⁴. Împăratul considera de mare importanță și marile centre monastice, ca aparate de difuzare a culturii, dar și ca garante ale abordării sale politice.

Prin urmare, Carol cel Mare considera Biserica un instrument, dar și un garant al guvernării sale. El demonstrează respectivul lucru cerând unificarea liturghiei în tot imperiul, modelul propus fiind cel roman al Pastorelei papei Grigore cel Mare. Acesta a fost modul prin care împăratul încerca să creeze unificarea statelor care îi compunea imperiul. Vorbim, așadar, despre o cerință care pretinde schimbări în manifestarea cultului, considerat sacru. Împărații care l-au succedat pe Carol au continuat să se implice în viața Bisericii. Perspectivele diferite vor fi cauza multor conflicte între stat și Biserică, ce vor culmina cu schisme, dintre care binecunoscuta schismă din 1054 sau cu schisme precum cea a Bisericii Angliei sau cu mișcări de reformă, precum cea a lui Martin Luther. Prin complicitatea de care dau dovadă uneori conducătorii ei, formând unitatea de avangardă a politicilor statului, Biserica își riscă deseori caracterul sacru și idealul cosmic. Biserica n-ar trebui să caute să instaureze noul Ierusalim aici pe pământ, ci să lupte din toate puterile ca iadul să nu devină o realitate continuă (veșnică) încă de aici.

Biserica excomunicată

În Războiul de Treizeci de Ani, antitezele confesionale au fost amestecate cu politica, iar credibilitatea partidelor ecleziastice aflate în conflict a fost astfel pusă sub semnul întrebării. Ulterior, din secolul al XVII-lea, a început să se dezvolte tendința către o nouă concepție, cea de drept natural, a relației dintre Stat și Biserică. De acum înainte, în țările protestante, suveranitatea statului a fost tot mai mult accentuată față de biserică. Statul și-a asumat dreptul de a reglementa problemele educaționale

24 Această practică este o continuare a zeciuiei veterotestamentare despre care avem primele mărturii chiar la începutul Scripturii: în Facerea 14, 18-20, Avraam se întâlnește cu Melchisedec și după ce preotul Melchisedec îl binecuvintează, Avraam îi dă zeciuială din toate; și în Facerea 28, 16-22 se relatează visul lui Iacov cu scara, în care patriarhul îi făgăduiește lui Dumnezeu că îi va returna a zecea parte din tot ceea ce primește de la El. Despre istoria zeciuiei, vezi mai multe detalii în Lorenzo Luvano, *El Diezmo: estudio y objeciones*, vol. I, Scottsdale, BookPatch LLC, 2019; Sixto Romero, *La Historia del Diezmo*, Buenos Aires, Editorial Autores de Argentina, 2021.

și cele de căsătorie, precum și toate activitățile administrative ale bisericii. O dezvoltare similară a avut loc și în zonele romano-catolice. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, febronianismul a cerut înlocuirea centralismului papal cu un sistem episcopal al bisericii naționale; în Austria s-a stabilit un nou concept de relație Stat-Biserică sub iosifinism (după Iosif al II-lea) prin dezmembrarea a numeroase privilegii ecleziastice. Biserica Ortodoxă a fost, de asemenea, atrasă în această dezvoltare sub țarul Petru cel Mare²⁵.

Asistăm astăzi la o evacuare a Bisericii din spațiul laic. Secole întregi de lupte pline de îndârjire între oamenii Bisericii și cei ai statului au culminat cu reforme și contrareforme. În acest context, protestantismul consolidează în Apus absolutizarea culturii individualiste a epocii moderne²⁶. Sleită de puteri, Biserica primește una dintre cele mai puternice lovituri în secolul al XVIII-lea. Evenimentele științifice și intelectuale din acest secol au pregătit marea sinteză a religiozității, supusă de acum rațiunii, astfel încât separarea Bisericii de Stat fiind o consecință a revoluțiilor americane și franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Ea vine ca o soluție a opoziției în încercarea de a pune capăt conflictelor cu sistemul episcopal englez, dar și ca o concretizare a idealurilor iluministe. Separarea Bisericii de Stat ca efect al Revoluției franceze propune modelul care va fi preluat mai târziu de către Uniunea Sovietică și țările aflate sub influența sa, care nu doar că încearcă să minimizeze rolul Bisericii în societate, ci încearcă chiar suprimarea completă a acesteia, urmând să fie înlocuit de o ideologie laică.

Suntem conștienți, așadar, că o colaborare Stat-Biserică este supusă deseori erorii, denaturând Adevărul. Asumându-și funcții politice, liderii Bisericii nu pot judeca doar din punct de vedere spiritual, ci sunt forțați să ia în considerare și alte aspecte de natură umană, fiind constrânși să facă apel la silogisme și raționalizări. Biserica ar trebui să schițeze încă de aici această împărțire, într-un mod transfigurator, fără să se lase paralizată de veninul unei colaborări nesănătoase a cărei unică modalitate de funcționare este compromisul.

25 Carter H. Lindberg / Ernst Wilhelm Benz, „Church and State”, in *Britannica*, disponibil la <https://www.britannica.com/topic/Christianity/Church-and-state> (accesat la data de 15.07.2022).

26 Christos Yannaras, *Adevărul și unitatea Bisericii*, p. 147.

Oikonomia unei colaborări

Libertatea pe care o propune Hristos este o libertate responsabilă care dă putere de jertfă, de slujire, prin iubire curată, a semenilor. O libertate de sorginte divină care se răsfrânge pe pământ. A trebuit să vină Iisus Hristos pe pământ pentru a ne face să înțelegem că toți oamenii sunt, în mod firesc, asemănători și egali²⁷. Libertatea este un dar al lui Dumnezeu, nefiind ceva din lumea aceasta. Libertatea nu este o noțiune socială, nu este un mod de raportare la semenii, ci este o condiție de grație fără de care nicio altă virtute nu poate fi îndeplinită. Apostolul Ioan, și prin el, Dumnezeu, a pus libertatea în legătură directă cu adevărul: „cunoașteți adevărul și adevărul vă va face liberi” (In 8, 32). Adevărul despre care vorbește apostolul nu este de origine omenească, nu ne duce nici spre ideea de dreptate, nu e o informație pe care trebuie să o descifrezi, ci este adevărul ca stare superioară, stare de luminare, de vedere dumnezeiască²⁸. Toate țările care astăzi se dovedesc a fi democratice, au o moștenire creștină. Dacă oamenii sunt egali în fața lui Dumnezeu ar trebui să aibă aceleași drepturi și în fața legii. Acesta este adevărul politic demonstrat de creștinism. Democrația există astăzi în America și Europa, nu în India, Iran sau China. Fundamentul creștin este, așadar, premisa democrației.

Valorile propuse de Biserica creștină sunt compatibile cu democrația. Dar, în încercarea sa, Biserica trebuie să evite totuși să devină o „instituție” care acționează în baza unor impulsuri sentimentale, având o agendă conturată de un umanism contemporan. Forța Bisericii vine din ideea de unitate a neamului omenesc. Sarcina sa principală rămâne aceea de a reglementa, de a purifica moral și de a vindeca spiritul cu tendințe de independență individuală. Teologia bizantină considera imperiul unic al bazileului (ori regelui-împărat) creștin o parte a moștenirii lăsate de Dumnezeu creștinilor ca nou Israel, și ca atare un factor politic nenegociabil. În lumea ortodoxă bizantină, fragmentarea imperiului unic al bazileului reprezenta un sacrilegiu la adresa destinului Bisericii de a reconcilia omenirea și de a aduce la un numitor comun de civilizație. Atât teologia romano-catolică, cât și cea protestantă, au avut tendința să considere în sens nestorian că politica și religia sunt separabile, eventual unite moral. Ortodoxia însă tinde

27 Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America...*, p. 503.

28 Savatie Baștovoii, *Cu fața descoperită. Credință și libertate în vremurile de pe urmă*, București, Editura Cathisma, 2021, pp. 12-13.

și astăzi să considere creștinismul drept esență a civilizației politice la care aspiră; deși nu o imaginează neapărat ca pe o teocrație sau ierarhocratie, de vreme ce dispune de o teorie bine pusă la punct a principiului subsidiarității – în care politica civilă și cea militară îndeplinesc un set de obligații distincte de cele ale religiei și autorităților religioase, cele două aspecte ale societății operând fiecare ca voci distincte în armonie și susținere reciprocă (*symphonia*)²⁹.

Biserica creștină a păstrat mereu în inima ei „democrația” învățaturii lui Iisus. Datorită acestui fapt, creștinismul aduce contribuții semnificative la dezvoltarea societății moderne, având un puternic efect politic, dar și social³⁰. Jean-Jacques Rousseau spunea că creștinii știu mai degrabă să moară decât să învingă³¹. Am spune că are dreptate, în măsura în care Hristos ne învață cum să murim ca să devenim învingători prin Înviere. Cuvântul lui Hristos: „În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea” (In 16, 33) este mereu actual și nu rămâne pierdut undeva în istorie, ci are rezonanțe existențiale. Episcopul Ignatie al Hușilor afirma că vremurile cele mai înfloritoare pentru Biserică nu au fost cele în care nu era asaltată, ci vremurile în care era cea mai înjosită, batjocorită și programată dispariției, așa cum Hristos ne-a arătat dragostea Sa absolută și minunată, nu atunci când tâlcuia Evanghelia pe drumurile Țării Sfinte, ci atunci când era răstignit pe Cruce, când era bătut, scuipat și disprețuit pe colina Golgotei³².

Statul, deținând puterea lumească, marginalizează Biserica, încercând să elimine orice tip de prezență creștină, renunțând la parteneriatul, – chiar dacă uneori dicutabil și contestabil, totuși fertil –, cu Biserica creștină. Gândind singur ce e bine pentru societate, Statul se aseamănă unui om care își caută vindecarea doar la medic, pretinzând o autoritate a științei, neînțelegând că bolile sunt efectul unor tulburări de natură spirituală. Modestia ar trebui să caracterizeze un stat modern. Însă, separarea strictă a Bisericii de stat, considerată de puritani drept un ideal care trebuie neapărat urmărit, nu a fost niciodată parte a modului de gândire a ortodoxiei ră-

29 Vezi John Anthony McGuckin, *Biserica Ortodoxă de Răsărit*, nota 1, p. 222.

30 Harry Pratt Judson, „The Political Effects of the Teaching of Jesus”, in *The Biblical World*, The University of Chicago Press, 4/1898, p. 234.

31 Jean-Jacques Rousseau, *Despre Contractul social sau Principiile dreptului politic*, traducere de Lucian Pricop, București, Editura Cartex, 2021, p. 156.

32 † Episcopul Ignatie, *Maladia ideologiei și terapia Adevărului*, Huși, Editura Horeb 2020, p. 106.

săritene. Începând cu Bizanțul, Biserica a socotit mereu că puterea trebuie binecuvântată, încurajată în binele pe care îl face, atenuând răul și cooptată ori de câte ori este posibil pentru propovăduirea Evangheliei lui Hristos. Dacă țelul statului modern este acela de a crea comunitatea perfectă, e necesar să adreseze o invitație la colaborare Bisericii, care prin însăși natura ei făgăduiește această comunitate perfectă, asumându-și partea morală, și având un mod de operare personal, adresându-se – chiar dacă indirect – fiecăruia în parte.

Bibliografie:

- * Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, traducere din limba franceză de Magdalena Boiangiu, Beatrice Staicu, Claudia Dumitriu, București, Editura Humanitas, 2017.
- * Baștovoi, Savatie, *Cu fața descoperită. Credință și libertate în vremurile de pe urmă*, București, Editura Cathisma, 2021.
- * Baștovoi, Savatie, *Lumina celuiilalt*, București, Editura Cathisma, 2021.
- * Bonhoeffer, Dietrich, *God Is on the Cross: Reflections on Lent and Easter*, Louisville, KY: Westminster John Knox, 2012.
- * Bryce, James, *The Holy Roman Empire*, Acheron Press, 2018.
- * Clément, Olivier, *Viitorul Bisericii*, traducere de Vasile Manea și Ciprian Vidican, Cluj-Napoca, Editura Patmos, 2014.
- * Guran, Petre, Teocrația (I), în *Dilema Veche*, 667/2016. Disponibil și în varianta online <https://dilemaveche.ro/sectiune/societate/din-polul-plus/teocratia-i-620250.html>.
- * Harris, Jonathan, *Bizanț. O lume pierdută*, traducere din limba engleză de Mihai Moroiu, București, Baroque Books & Arts, 2016.
- * Ierótheos, mitropolitul Nafpktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești după învățăturile prin viu grai ale părintelui Ioannis Romanidis*, traducere din limba greacă de Tatiana Petrache și mănăstirea Diaconesti, Iași, Editura Doxologia, 2017.
- * † Episcopul Ignatie, *Maladia ideologiei și terapia Adevărului*, Huși, Editura Horeb 2020.
- * Judson, Harry Pratt, „The Political Effects of the Teaching of Jesus”, in *The Biblical World*, The University of Chicago Press, 4/1898, p. 234.

- ♦ Léon-Dufour, Xavier, *Lettura dell'evangelo secondo Giovanni*, traduzione dal francese di Antonio Girlanda e Francesca Moscatelli, Milano, Edizioni San Paolo, 2007.
- ♦ Lindberg, Carter H. / Benz, Ernst Wilhelm, „Church and State”, in *Britannica*, disponibil la <https://www.britannica.com/topic/Christianity/Church-and-state> (accesat la data de 15.07.2022).
- ♦ Luvano, Lorenzo, *El Diezmo: estudio y objeciones*, vol. I, Scottsdale, BookPatch LLC, 2019.
- ♦ McGuckin, John Anthony, *Biserica Ortodoxă de Răsărit*, traducere din limba engleză de Mihai Moroiu, București, Baroque Books & Arts, 2020.
- ♦ Romero, Sixto, *La Historia del Diezmo*, Buenos Aires, Editorial Autores de Argentina, 2021.
- ♦ Rousseau, Jean-Jacques, *Despre Contractul social sau Principiile dreptului politic*, traducere de Lucian Pricop, București, Editura Cartex, 2021.
- ♦ Schemmann, Alexander, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, trad. Aurel Jivi, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.
- ♦ Vasiliev, A.A., *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere și note de Ionuț Alexandru Tudorie, Vasile Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, Iași, Editura Polirom, 2010.
- ♦ Yannaras, Christos, *Adevărul și unitatea Bisericii*, traducere din limba greacă de ierom. Ignatie Trif și Uliniuc Ionuț Dumitru, București, Editura Sophia, 2009.